

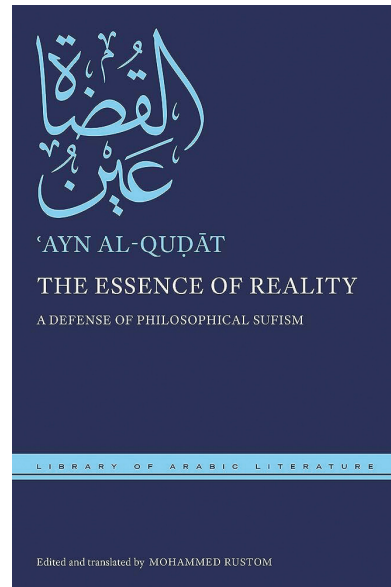
Željko Kaluđerović, *Rana grčka filozofija*, Hijatus, Zenica, 2017, str. 182.

Knjiga naslova *Rana grčka filozofija*, autora Željka Kaluđerovića, profesora na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i Filozofskom Fakultetu u Tuzli, znanstveno je štivo, kojemu je cilj da predstavi znakoviti segment filozofskoga opusa predsokratskoga perioda grčke filozofije. Kada je riječ o knjizi *Rana grčka filozofija*, iz samoga naslova knjige moguće je primijetiti da autor razmatra filozofski opus Milećana, Elejaca i Jonjana, tj. rani period uspostavljanja i razvitka grčke filozofske misli. Knjiga je podijeljena u nekoliko cjelina: Predgovor, Uvod, Predelejska stanovišta, Objekcije elejaca, Postelejski domašaji, te Zaključkom, listom skraćena, i popisom korištene literature. U Predgovoru knjige tuzlanski profesor ističe intenciju za razviđanjem, utvrđivanjem i obrazlaganjem predsokratskih promišljanja, kao i pokušaj da se tim tragom dođe do spoznaje “same stvari filozofije”, koja je znatno odredila pravac čitave ranogrčke filozofije. U samome djelu Kaluđerović se služi Aristotelovim doksografskim, odnosno historiografskim prikupljanjem i analiziranjem filozofske baštine, od “Talesove vode” do “Leukipovih i Demokritovih atoma”. Nakon predgovora, novosadski profesor pozicionirao je Uvod, u kojemu govori o historiografskom značaju Aristotelove znanstvene ostavštine, u kojoj se ističe rasprava o hronološkom nizu u predsokratovskoj filozofiji. Autor prezentira stavove brojnih filozofa i historičara filozofije, a na samome kraju rasprave iznosi i svoj sud o Aristotelovoj djelatnosti na polju historije filozofije. Dakle, Aristotela s punim pravom danas možemo smatrati prvim historičarem filozofije, a njegov značaj još je veći ako se ima u vidu da je filozofsku tradiciju reflektirao iz znatno bližega historijskog ugla, za razliku od modernih i današnjih historiografa, koji su opterećeni brojnim “stavovima” i “kontrastavovima” nekoliko hiljada godina duge filozofske tradicije. Naredno poglavlje profesor grčke filozofije naslovio je *Predelejska stanovišta*, a u kojemu opisuje filozofska polazišta od Talesova

razdoblja, do Heraklita, ponudivši sačuvane fragmente predsokratovske tradicije, u kojima je predstavio svijetle tačke arhipelaga rane grčke misli. Iz predstavljenih podnaslova moguće je detektirati činjenicu da se knjiga bavi prezentiranjem ranoga filozofskoga nauka, koji je moguće razmatrati kroz ponuđene fragmente, a koji su sadržani u *Corpus Aristotelicum*, koji osvjetljavaju mišljenje o *prauzroku*, predstavljajući Talesovu *vodu* (vlagu), Anaksimandrov *apeiron* (neograničeno), Anaksimenov *aer* (zrak), te Pitagorinu doktrinu o brojevima i Heraklitovo naučavanje o vatri kao *archeu*. U sljedećem poglavlju koje je naslovljeno *Objekcije elejaca*, autor kroz ponuđene fragmente deskribira nauk filozofa elejske škole. Prvi od njih osnivač je elejske škole Ksenofan Kolofonjanin, ujedno i najviše osporavan filozof, u vezi s kojim su se sporili historičari filozofije. U ovom potpoglavlju Kaluđerović, tragom Aristotelovih tekstova, razviđa Ksenofanovo naučavanje o *Jednom*, kao nepokretnom pokretaču i *archeu*. Autor potom predstavlja Parmenidov nauk o *biću*, gdje samoga Parmenida pozicionira kao oca ontologije. Filozof govori o dva puta, *putu istine* (put bića) i *putu mnijenja* (put nebića), poentirajući svojim povijesnim stavom da *nikada neće nadvladati to da nebiće jeste*. Odbacujući svaku vrstu promjene, Parmenid ističe nestvoreno, nepropadno, jednorodno *biće* kao pokretača svih bića. U ovome poglavlju značajna su i dva *appendixa*: *Zenon*, čiji je misaoni horizont znatno drugačiji od jonskih *fizičara*, i *Melis*, koji otvoreno poriče mogućnost postojanja mnoštva, praznine, djeljivosti i promjene u bilo kojem smislu. U poglavlju knjige koje je autor naslovio *Postelejski domašaji* razviđani su filozofi poput Empedokla, Anaksagore, Leukipa i Demokrita. U potpoglavlju *Empedoklovi elementi Ljubav i Mržnja*, Kaluđerović na temelju aristotelovskog *Corpusa* govori o Empedoklovom naučavanju o četiri elementa (voda, zrak, zemlja i vatra), odnosno suprotstavljajući vatri ostala tri elementa. Po Aristotelu, vatri je pripisana *causa efficiens*. Značajno je napomenuti da pored ova četiri tvarna elementa, Empedokle govori o *Ljubavi* i *Mržnji*, koje je moguće promatrati kao eficientne elemente.

Vrijedno je napomenuti da je, prema Aristotelu, *Ljubav* istovremeno i *causa finalis*. U narednom potpoglavlju autor je tretirao Anaksagorine *homeomerije* (jednakodijelni sastojci) i *Nous* (Um). Homeomerije se pojavljuju kao osnovni elementi, koji pretpostavljaju *causa materialis*, a *Nous* je neograničeni pokretač koji ima potpuno znanje i najveću moć, sublimirajući značenje *causa efficiens*, *causa finalis* i *causa formalis*. Na samome kraju ovoga poglavlja autor prezentira Leukipove i Demokritove atomističke stavove. Rasparčavajući elejsko *biće* na beskonačno mnogo dijelova, atomisti su za svaki ovaj “komad” zadržali svojstva Parmenidovog *bitka*, poput vječnosti, nepromjenjivosti, stalnosti, bespočetnosti, neuništivosti, jednovrsnosti, ograničenosti i nedjeljivosti. Prepoznali su *causa materialis*, koji je za njih bio dvostruk: atomi i praznina. Iako je praznina nebiće, ona ipak postoji. Nužnim za smjer kretanja atoma označavali su *Ananke* (nužnost) i *Tyche* (slučajnost). U poglavlju koje je autor naslovio kao “Zaključak”, poentirano je Stagiraninim stavom da nije otkriven nijedan novi uzrok koji nije spomenut u njegovoj *Fizici*. Četiri uzroka koje je on postulirao u svojim metafizičkim promišljanjima, rani filozofi tek su mutno i neosviješteno promatrali. Stoga on ove stavove reflektira i grupiše ih pod jedinstvenim imenom *prvobitna filozofija*, ističući da je riječ o jednoj jedinoj znanosti koja se postepeno razvijala od kraja šestoga stoljeća prije nove ere, pa sve do prve trećine četvrtoga stoljeća prije nove ere. Na samom kraju knjige autor navodi i listu skraćenica upotrijebljenih u knjizi, kao i uvid u korištenu literaturu. Inače, knjiga sadrži 182 stranice, a čitateljstvu je dostupna od 2017. godine, kada je ugledala svjetlo dana u izdavaštvu Izdavačke kuće “Hijatus” iz Zenice. Također, uvidom u spisak korištene literature, u kojemu je navedeno 215 referentnih djela na nekoliko stranih jezika, te na jezicima balkanskih naroda, jasno je da ovo djelo zaslužuje da bude obavezno štivo svih onih koji se žele koliko-toliko ozbiljnije baviti proučavanjem historije filozofije, posebno grčke filozofije predsofratskoga perioda.

Ibro Mulić

MOST IZMEĐU IBN SINAA I ABU HAMIDA AL-GAZALIJA

‘Ayn al-Qudāt, The Essence of Reality: A Defense of Philosophical Sufism, New York University Press, New York, 2022, xxx, 241 str.

Djelo *Zubdat al-ḥaqā’iq (Suština stvarnosti)* napisao je tokom samo tri dana 514/1120. godine učenjak koji je imao tek dvadeset i četiri godine. Riječ je o filozofu, sufijski i kadiji ‘Aynu al-Qudātu (u. 525/1131), koji je rođen u zapadnoiranskom gradu Hemedanu. Bio je učenik šejha Ahmeda al-Gazalija (u. 520/1126), brata čuvenog Abu Hamida al-Gazalija (u. 505/1111). Ovog osobenjaka Seldžuci su pogubili kad je imao trideset i četiri godine, navodno pod optužbom za otpadništvo.

Nakon 902 godine izašao je novi prijevod tog djela na engleski jezik pod naslovom *The Essence of Reality: A Defense of Philosophical Sufism (Suština stvarnosti: odbrana filozofskog sufizma)*, koji je sačinio Mohammed Rustom. Budući da je prevodilac i urednik ovog izdanja nedovoljno poznat našoj čitalačkoj javnosti, ovdje ćemo navesti nekoliko redaka o njemu. Dr. Mohammed Rustom (r. 1980) redovni je profesor islamskih nauka na Univerzitetu Karleton (*Carleton University*) (Kanada). Doktorirao je na Univerzitetu u Torontu (*University of Toronto*) 2009. god. Polja